

**ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В
ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ**

*Проаналізовано тематику дисертаційних досліджень в рамках спеціальностей
економічних та юридичних наук*

Постановка проблеми. Бухгалтерський облік виступає динамічною системою в управлінні господарською діяльністю підприємств. Це є об'єктивним явищем, адже сьогодні економічні перетворення в господарській системі як окремої країни так і світу в цілому відбуваються досить швидко. За допомогою новітніх технологій господарські операції на ринках товарів та послуг, ринках капіталів, ринках праці відбуваються за декілька хвилин а той секунд. В підтвердження цього, один з російських дослідників Л.В. Лесков зазначає: "швидкість обороту капіталу сягнула жахливої величини – 1 млрд. дол. в хвилину, або 1,5 трлн. за добу" [6, С. 74].

Викладення основного матеріалу дослідження. За умов глобалізації виникає гостра необхідність перегляду базових положень методології бухгалтерського обліку, зміни його напрямів. Необхідним є перегляд структури об'єктів та зміни їх особливостей, з метою розробки нового бачення їх відображення в системі бухгалтерського обліку для інформаційного забезпечення управління в умовах глобалізаційних перетворень. На сучасному етапі розвитку господарських відносин особливої актуальності набувають зобов'язання. Глобалізація сприяє розвитку якісно нових підходів до формування зобов'язань, їх видів та особливостей.

Сучасні економічні перетворення носять не неопосередкований вплив на зобов'язання а прямий, оскільки саме зобов'язання є тією категорією, яка вказує на зв'язок системи підприємства з зовнішнім середовищем. Саме договірні (контракти) відносини які є мінливими до змін в світовій економіці є тим фактором який визначає сьогодні необхідність перегляду базових положень бухгалтерського обліку зобов'язань. З приводу цього, В.Г. Белоліпецький досліджуючи питання глобалізації зазначає, що "генезис виробничих сил в умовах глобалізації найбільш чітко проявляється в еволюції товару і еволюції оргструктур бізнесу. В еволюції товару проходить перехід від традиційного ринку товарів до ринку прав. По суті це найважливіший атрибут економічної глобалізації. Ринок прав базується на принципах, відмінних від принципів функціонування ринку товарів, оскільки центр тяжіння в економічних відносинах переноситься від сфери управління товарним виробництвом в сферу управління субконтрактними відносинами по створенню доданої вартості" [1, С. 63]

Як зазначає Колонтай В.М. важливим наслідком глобалізаційних перетворень, які мають прямий вплив на зобов'язання, виступає, "подальше різке ускладнення всіх господарських систем, стрімке зростання взаємозв'язків та взаємозалежності, зростання ролі різних форм посередництва. На фоні широкого поширення теорії та практики неоліберальної глобалізації ("Вашингтонський консенсус") явно зростаючими темпами відбувається міжнародний обмін товарами, послугами, інвестиціями та ідеями" [5, С. 12]

За таких умов актуалізуються проблеми облікового відображення зобов'язань, як об'єкту, що є найбільш мінливим до зовнішнього середовища. Необхідним сьогодні є розробка дієвого теоретичного підґрунтя, яке має стати фундаментом нової методології бухгалтерського обліку зобов'язань. Теоретична база дослідження повинна враховувати здобутки сучасної економічної науки з даного об'єкту, а також суміжної з нею правової науки, як основи регулювання господарських взаємовідносин, зокрема зобов'язань.

Наукові дослідження з проблем бухгалтерського обліку зобов'язань повинні враховувати досвід не лише сучасників але й попередників, а також мають носити

міждисциплінарний характер з метою визначення напрямів невирішених проблем, що дозволить всесторонньо підійти до проблеми. Одним з методів, який сьогодні визнаний одним з найефективнішим у встановленні розвитку науки та її оцінки на сучасному етапі, є бібліометричний аналіз, який дозволяє не лише вивчити досвід попередників, але й дозволяє прогнозувати тенденції розвитку науки в різних галузях в тому числі й економічних, зокрема облікових.

На ефективність бібліометричного методу наукових досліджень вказує М.М. Шигун: "Сучасний науковий пошук заснований на формуванні якісно нових методів і підходів до отримання, інтеграції та систематизації наукових знань, форм представлення інформації, її аналізу. У наукових працях все частіше застосовуються новітні методи обробки наукової літератури. Серед яких широкого поширення набуває бібліометричний аналіз. Робота з електронними каталогами і базами даних дозволяє здійснювати глибоке дослідження не тільки вітчизняних напрацювань, але й проводити наскрізний аналіз праць зарубіжних авторів, здійснювати порівняння рівня розвитку науки в різних країнах" [10, С. 116-117]

Польські дослідники Л. Василеський, С. Квітковські та Ж. Козлосвські досліджуючи особливості розвитку російської науки, зазначають, що "у багатьох країнах світу, і, перш за все, в країнах Європейського співтовариства, для оцінки стану й розвитку науки, як правило, використовуються три групи показників, які описують основні аспекти інноваційної діяльності: 1) статистичні показники розвитку науки (витрати на дослідження і розробки, чисельність наукового персоналу та ін.), 2) патентна статистика та ін 3) бібліометричні показники: кількість наукових публікацій, їх цитування та ін." [11].

Перша та друга групи показників вказують на першу стадію інноваційного процесу, а показники третьої групи відображають активність та продуктивність фундаментальних та прикладних досліджень в країні, або ж за певним об'єктом дослідження чи галузі знань. Маршакова-Шайкевич І.В. з приводу розвитку бібліометричного методу зазначає, що "широке розповсюдження методів та методик, розроблених в бібліометрії, призводить до отримання принципово нових моделей в науці. В даному ряді можуть бути названі дослідження Д. Прайса, Ю. Гарфілда, Г. Смолла, Б. Гриффита, Р. Мертона, У. Малкса та багатьох інших. Як правило, дані дослідження базувалися на аналізі корпусу наукових публікацій та вивчали соціальні та когнітивні форми репрезентації знання на рівні наукової спеціальності як природничих так і соціальних галузей знань" [7, С. 68].

Бібліометрія як новий напрям в дослідженнях науки зародився в 1960-х роках й був пов'язаний з кількісним аналізом документальних потоків. Сам термін "бібліометрія" був введений в науковий обіг в 1969 році англійським вченим Аланом Прічардом, який таким чином зміг розширити область статистичної бібліографії. Воверене О.І. під бібліометрією розуміє "комплекс кількісних методів вивчення масивів наукової інформації" [3] Нестеров А.В. характеризує бібліометрію як "кількісні методи, засоби та навички, які використовуються спеціалістами для обробки, аналізу та синтезу даних, інформації та знань, які представлені в документальній бібліотечній формі, й розповсюджуються через загальнодоступне середовище бібліотечно-інформаційної комунікації, в якому можлива фіксація даних комунікацій (взаємодія між елементами комунікацій), а також метайнформація бібліотечних документів. Які циркулюють в цій системі" [8, С. 21-22]

Бібліометрія є одним з методів наукового пошуку який дозволить систематизувати та визначити вклад вчених у розвиток вчення про об'єкти бухгалтерського обліку, зокрема

зобов'язання. "Використання бібліометричного методу в дослідженнях науки створить нові можливості для аналізу наукового знання в науковій діяльності" [7, С. 66].

З метою визначення особливостей та сучасного стану дослідження зобов'язань в економічній науці та суміжній з нею правовій, проведемо аналіз дисертаційних досліджень, які були захищені в Російській Федерації. В даному дослідженні увага приділена лише дослідженням російських вчених, що пов'язано з обмеженим обсягом.

Основними напрямками за якими проводяться бібліометричний аналіз є динаміка публікацій (динаміка захищених дисертацій) за роками захисту, а також географія виконаних дисертаційних робіт. У зв'язку з особливостями побудови дисертаційного дослідження та обсягами обраної вибірки вважаємо за необхідне провести аналіз в розрізі спеціальностей, за якими виконувалися дисертації в економічних та юридичних напрямках.

Об'єктом аналізу є суцільна вибірка дисертаційних досліджень російських вчених в період з 1984 по 2009 роки. Впродовж вказаного терміну російськими вченими підготовлено та захищено 237 дисертацій. В таблиці 1 відображено групування дисертаційних досліджень за науковими ступенями та галузями знань: економічного спрямування та юридичного.

Таблиця 1. Аналіз дисертаційних досліджень з проблем зобов'язань в розрізі наукових ступенів (1984-2009 рр.)

Ступінь 1	Кількість 2	Дослідники 3
Економічні науки		
Д.е.н.	2	Бабошкин А.В., Пятон М.Л.
К.е.н.	46	Ищенко М.Ф., Андреев А.В., Андреева С.Ю., Аронов А.В., Безродных Т.В., Бутко Ю.А., Викторов П.П., Гольшева Н.И., Гореславская Т.Н., Гревцева Е.А., Гулин В.О., Жуков А.Л., Захарченко В.А., Зимакова Л.А., Зимарева Ж.А., Ивашко И.В., Игнатов А.В., Квитко Д.Б., Киприянова И.Г., Кириченко Н.В., Кияткин А.С., Конярова Г.К., Косова Н.С., Курбангалеева О.А., Курилова Т.М., Курко Н.В., Ланцева Т.Г., Лаптева Д.Г., Лашенова Д.В., Лукина Т.Б., Манько С.В., Марзаев А.В., Набатова И.В., Никулина Л.Н., Островская В.Ю., Пахомов С.Б., Потапович М.Э., Раева И.В., Солдаткина О.А., Соркин А.Г., Суворов А.В., Тимошенко Д.М., Титкова Н.М., Федоров Д.С., Чернов Д.П., Шурьгина О.Н.
Кількість	48	
Юридичні науки		
Д.е.н.	5	Гонгало Б.М., Зайцев В.В., Санникова Л.В., Сейнаров Б.М., Соломина Н.Г.
К.е.н.	184	Абдулаева К.К., Абдулвагапова Р.Р., Аверьянов А.В., Адаева В.Н., Акимочкин Д.В., Алтунин В.В., Амосов С.М., Антонова Е.И., Байбак В.В., Бакуева М.Г., Баласанян А.Р., Балашова Э.Г., Банковский А.В., Бахарева Ю.В., Бездворных М.В., Белозеров А.В., Белякова А.М., Богатырев Ф.О., Богданов В.П., Божко М.П., Бозиева Ю.Г., Бордюг И.С., Буркова, А.Ю., Бутенко Е.В., Быстревский С.В., Ван Хайянь, Василенко Н.В., Васильев Ю.М., Вертлиб Ф.О., Власова А.Д., Вознесенский Н.Н., Волкова Т.А., Вячеславов Ф.А., Гавриленко О.В., Гаврин Д.А., Гаджиев Джамал Имамверди-оглы, Гололобов Д.В., Громов В.В., Груздев В.В., Дамбаров С.Д., Даньшина Ю.А., Дашцэрэнгийн Батчимэг, Доренкова Ю.М., Егоров А.Е., Егорова Е.Н., Ерёмичев Н.Е., Журко О.В., Журналев Э.А., Зверева Е.А., Ильина Т.И., Ипатов А.Б., Кайль Я.Я., Карапетов А.Г., Карпов Е.И., Карпов К.В., Карпова Н.В., Ким Е.В., Кисель И.В., Климович А.В., Ковалева О.А., Козлов Д.В., Козонов А.Т., Колесников О.А., Копылов К.В., Корякина С.В., Косоруков С.А., Костоева М.И., Костюченко Е.Ю., Кресс В.В., Кроз М.К., Кротов М.В., Крутицкий Н.А., Кузбагаров А.Н., Кулаков В.В., Лавров Д.Г., Ларин С.А., Латынцев А.В., Лашина А.В., Лебедева А.А., Лядашева-Ильичева М.Н., Макаров С.Н., Макарова И.В., Максимович Н.А., Максимовичин М.Н., Мальчиков А.С., Марей А.В., Мигранов С.Д., Митякина Н.М., Михно Е.А., Мокров С.Н., Моргунова Г.А., Мохамед Салех Мохсен, Муравьев Б.В., Нанаева Э.А., Нахратов В.В., Нгуен Нгок Хань, Нестеренко А.О., Нечуй-Ветер В.Л., Низова Е.С., Оболонкова Е.В., Павлов А.А., Павлович Я.А., Пахалина Т.А., Пахомов Д.С., Пендюрин Н.П., Перепёлкина Е.А., Пестрикова А.А., Петров В.С., Позднышева Е.В., Полищук И.С., Поляков В.И., Попов А.В., Поскребнев М.Е., Посохов С.П., Потапова Н.С., Потапова Н.С., Приказчикова О.В., Прус Е.П., Пустовалова Е.Ю., Пустомолотов И.И., Райников А.С., Ращевский Е.С., Романов Л.Л., Рощина В.Ф., Рудая Т.Ю., Рукавишников И.В., Ручкин О.Ю., Рыжковская Е.А., Салтанова С.А., Сарбаш С.В., Сафонова Ю.Б., Свалова Н.А., Свириденко О.М., Семенов В.В., Серветник А.А., Сердюк Е.Б., Серков Е.В., Символоков О.А., Синева Н.А., Синавская М.С., Ситников С.Л., Скузоватова Н.А., Слесарев А.В., Слюсарь Н.Б., Смирнская Е.В., Смирных А.Г., Смородиный Е.А., Соболева Н.В., Соико Р.П., Соико Р.П., Соловьева С.В., Спирина Т.В., Спиркина А.Н., Стенина Н.П., Степаненко Е.К., Тимофеев В.В., Тихонов В.Н., Товмасян А.Р., Токарев Е.А., Торкин Д.А., Третьякова В.П., Тютрина Н.Н., Ушивцева Д.А., Филачева О.А., Фриев А.Л., Фроловская Ю.И., Хлыстак Е.В., Хрулева З.В., Чайка И.В., Чайка А.А., Чашкова С.Ю., Шабунина И.С., Шакиров Р.Р., Швецова Ю.В., Шилохвост О.Ю., Шипова А.В., Шишкин С.Н., Шумейко И.Ю., Эмексузян Р.Р., Южанин Н.В., Юсипов Р.Г., Язид М.С.С., Якушина Л.Н., Янишевский А.Б.
Кількість	189	
Загальна	237	

Наступним напрямком бібліометричного аналізу дисертаційних досліджень присвячених проблемам зобов'язань є їх групування за спеціальностями, які виділені Вищою атестаційною комісією Російської федерації, за якими

За досліджуваний період в Російській Федерації було захищено 237 дисертаційних робіт економічного та юридичного спрямування, з них 2 дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, що становить 0,84 % в структурі, 46 – кандидата економічних наук, частка яких становить 20,25 %, 5 – доктора юридичних наук, що становить 2,11 %, 184 – кандидата юридичних наук, що становить 77,63 %.

Така тенденція вказує на існування значного інтересу до проблем зобов'язань у представників юридичної науки, що пов'язано тим, що вони виступають правовою категорією, з приводу якої покликана врегулювати відносини правова наука. Проте, дослідження правового характеру мають не меншу роль в розв'язанні економічних проблем, які пов'язані з зобов'язаннями в господарських відносинах. Саме вивчення правового поля зобов'язань, підходи до врегулювання основних проблем представниками правової науки, дозволить встановити напрями дослідження в економічній галузі знань для вирішення основних проблем управління зобов'язаннями, їх облікову відображення. Крім того, бухгалтерський облік, який виступає інформаційною системою, яка забезпечує всіх користувачів інформацією про господарську діяльність підприємства може слугувати одним із засобів вирішення проблем правового характеру, які пов'язані з зобов'язаннями в економічних відносинах.

присвоюються звання кандидата або доктора економічних чи юридичних наук. Так, проблеми зобов'язань піднімалися в дослідженнях виконаних в межах наступних спеціальностей:

– економічні науки: економічна теорія, економіка та управління народним господарством, економіка праці, фінанси, грошовий обіг та кредит, бухгалтерський облік, контроль і аналіз господарської діяльності, економіко-математичні методи;

– юридичні науки: теорія та історія держави і права, історія політичних та правових вчень, цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне

Таблиця 2. Аналіз дисертаційних досліджень з проблем зобов'язань в розрізі спеціальностей за економічним та юридичним напрямками (1984-2009 рр.)

Шифр спеціальності 1	Назва спеціальності 2	К-ть 3	% 4
Економічні науки			
08.00.01	Экономическая теория	3	6,3
08.00.05	Экономика и управление народным хозяйством	8	16,7
08.00.07	Экономика труда	1	2,1
08.00.05, 08.00.10	Экономика, планирование, организация управления народным хозяйством и его отраслями; Финансы, денежное обращение и кредит	1	2,1
08.00.10	Финансы, денежное обращение и кредит	16	33,3
08.00.12	Бухгалтерский учет, контроль и анализ хозяйственной деятельности	18	37,4
08.00.13	Экономико-математические методы	1	2,1
Загальна		48	100 %
Юридичні науки			
12.00.01	Теория и история государства и права, история политических и правовых учений	5	2,6
12.00.03	Гражданское право, семейное право, гражданский процесс, международное частное право	167	88,4
12.00.09, 12.00.03	Уголовный процесс и криминалистика; Гражданское право, семейное право, гражданский процесс, международное частное право	1	0,5
12.00.04	Хозяйственное право, арбитражный процесс	5	2,6
12.00.08	Уголовное право и криминология, исправительно-трудовое право	3	1,6
12.00.10	Международное право	1	0,5
12.00.14	Административное право, финансовое право, информационное право	7	3,8
Загальна кількість		189	100 %
Загальна		237	

Відповідно до даних таблиці 2 за спеціальністю 08.00.01 було захищено 3 дисертації, що становить 6,3 % від кількості робіт економічного напрямку. В даному напрямі працювали Д.В. Лашенцова, з проблем субфедеральних боргових зобов'язань (Іркутськ, 2001 р.), А.Г. Соркін з проблем соціальних зобов'язань держави та бюджетно-податкового механізму їх виконання (Москва, 2005 р.), О.Н. Шурігіна, з проблем державного регулювання боргових зобов'язань (Йошкар-Ола, 2009 р.).

В межах спеціальності 08.00.05 – “Економіка та управління народним господарством” виконано 8 робіт, що становить 16,7 %. Зокрема, дисертаційна робота виконана за період радянської командно-адміністративної економічної системи, М.Ф. Іщенко з проблем зобов'язань з постачання промислової продукції (Ростов-на-Дону, 1984 р.). За період розвитку ринкових відносин в межах даної спеціальності працювали Андреев А.В., який розглядав управління пенсійними зобов'язаннями (Москва, 2003 р.), Бабошкін А.В. – формування державних пенсійних зобов'язань (Саратов, 2006 р.), - оцінка зобов'язальних відносин в системі інвестиційного аналізу (Ставрополь, 2006 р.), Гревцева О.А. – зобов'язання з оплати праці (Ростов-на-Дону, 2002 р.), Курко Н.В. – боргові зобов'язання в умовах реструктуризації підприємства (Іжевськ, 2002 р.), Набатова І.В. – соціальні зобов'язання та соціальний захист населення (Нижній Новгород, 2006 р.), Тимошенко Д.М. – управління борговими зобов'язаннями підприємств (Кемерово, 2005 р.).

За часів радянського союзу за спеціальністю 08.00.07 – “Економіка праці” захищено одну дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук Жуківим А.Л.. В даному дослідженні піднімалася проблема підвищення матеріальної зацікавленості робітників підприємства та виконання зобов'язань з постачання продукції (Москва, 1984 р.).

На перетині двох спеціальностей 08.00.05 – “Економіка та управління народним господарством” та 08.00.10 – “Фінанси, грошовий обіг та кредит” виконано одну роботу Ароновим О.В. в якій піднімалася питання соціального зобов'язання держави та механізм їх ресурсного забезпечення паковою системою (Москва, 2002 р.) 33,3 %

право, кримінальний процес та криміналістика. Господарське право, арбітражний процес, кримінальне право та криминологія, виправно-трудова право, адміністративне право, фінансове право, інформаційне право.

В межах кожного з значених напрямів нами проведено дослідження дисертацій виконаних в Російській Федерації у визначений період. Результати проведеного аналізу представлені в таблиці 2.

Така увага з боку фінансової науки до проблем зобов'язань пов'язана з розвитком ринкових відносин й відповідно зі зміною формування зобов'язань підприємства. Вихід підприємства на ринок капіталів обумовлює особливості формування складу та структури боргових цінних паперів. Зміна функцій держави обумовлює особливості врегулювання соціальних зобов'язань через систему оподаткування. Розвиток фінансового сектору обумовив появу нових інструментів фінансування

проаналізованих досліджень економічного спрямування виконано за спеціальністю 08.00.10 – “Фінанси, грошовий обіг та кредит”, що в кількісному значенні становить 16 робіт. Аналіз кредитного ризику за борговими зобов'язаннями держави піднімалося в дослідженні Бутко Ю.О. (Москва, 2005 р.); управління податковими зобов'язаннями та їх обліково-аналітичне зобов'язання – Голишевої Н.Й. (Москва, 2005 р.); оборотність активів та зобов'язань в контексті формування механізму бюджетування торговельного підприємства – Захарченко В.О. (Самара, 2007 р.); управління емісією муніципальних боргових зобов'язань – Івашко І.В. (Волгоград, 2004 р.); рейтингова оцінка емітентів субфедеральних боргових зобов'язань – Ігнатов О.В. (Волгоград, 2003); субфедеральні боргові зобов'язання в системі фінансування внутрішнього державного боргу – Кипріянова І.Г. (Москва, 2000 р.); власні боргові зобов'язання банків – Кириченко Н.В. (Санкт-Петербург, 2003 р.); кредитне регулювання економічних відносин по зобов'язаннях покупців – Конярова Г.К. (Іжевськ, 2003 р.); розвиток методів оцінки вартості зобов'язань – Лукіна Т.Б. (Москва, 2008 р.); бюджетне регулювання соціальних зобов'язань – Марзаев А.В. (Москва, 2008 р.); французький досвід формування та розвитку ринку сучасних боргових зобов'язань – Островська В.Ю. (Санкт-Петербург, 2001 р.); управління фінансовими зобов'язаннями – Пахомов С.Б. (Москва, 2002 р.); оцінка ринкової вартості боргових зобов'язань – Раєва І.В. (Москва, 2004 р.); управління податковими зобов'язаннями – Титкова Н.М. (Москва, 2008 р.); суверенні боргові зобов'язання Росії – Федоров Д.С. (Москва, 2003 р.); фінансовий контроль розрахунків та зобов'язань – Чернов Д.П. (Іваново, 2003 р.).

Така увага з боку фінансової науки до проблем зобов'язань пов'язана з розвитком ринкових відносин й відповідно зі зміною формування зобов'язань підприємства. Вихід підприємства на ринок капіталів обумовлює особливості формування складу та структури боргових цінних паперів. Зміна функцій держави обумовлює особливості врегулювання соціальних зобов'язань через систему оподаткування. Розвиток фінансового сектору обумовив появу нових інструментів фінансування

господарської діяльності, що привернуло увагу вчених до кредитних зобов'язань. Таким чином, вважаємо, що проблеми підняті в дисертаційних дослідженнях за даною спеціальністю є об'єктивними та значними, а їх вирішення дозволить підняти рівень економічного розвитку як окремого суб'єкта господарювання так і економіки в цілому.

Найбільша кількість дисертацій виконана за спеціальністю 08.00.12 – “Бухгалтерський облік, контроль і аналіз господарської діяльності” – 37,4 %, що становить 18 робіт. За даним напрямом працювали: Андреева С.Ю., проблеми обліку та аналізу зобов'язань організацій, які реформуються (Йошкар-Ола, 2004 р.); Безродних Т.В., проблеми бухгалтерського обліку та економічного аналізу відстрочених податкових зобов'язань (Іркутськ, 2008 р.); Вікторов П.П., особливості аудиту податкових зобов'язань (Москва, 2002 р.); Гулін В.О., проблеми бухгалтерського обліку зобов'язань за господарськими договорами (Санкт-Петербург, 1999 р.); Зімакова Л.О., облік нетрадиційних форм розрахунку та способів нарахування зобов'язань (Белгород, 2001 р.); Зімарева Ж.А., проблеми обліку відстрочених зобов'язань (Новосибірськ, 2007 р.); Квитко Д.Б., проблеми обліку та аудиту зобов'язань за податками та зборами (Москва, 2005 р.); Кияткін О.С., особливості бухгалтерського обліку та аудиту зобов'язань за справедливою вартістю (Тольяті, 2006 р.); Косова Н.С., стандартизація та організація аудиту податкових зобов'язань (Ростов-на-Дону, 2003 р.); Курбангелеева О.О., проблеми обліку відстрочених податкових зобов'язань (Москва, 2008 р.); Курілова Т.М., моделювання фінансового та управлінського обліку зобов'язань підприємства (Воронеж, 2003 р.); Ланцева Т.Г., проблеми обліку та аудиту страхових зобов'язань (Новосибірськ, 2005 р.); Лаптева Д.Г., особливості обліку зміни зобов'язань (Санкт-Петербург, 2008 р.); Манько С.В., проблеми оцінки зобов'язань в фінансовій звітності страхових компаній (Москва, 2009 р.); Нікуліна Л.М., формування обліково-аналітичної системи зобов'язань промислових підприємств (Орел, 2002 р.); Потапович М.Е., зобов'язання, які виникають в процесі комерційного товарообігу (Санкт-Петербург, 2001 р.); Пятов М.Л., проблеми бухгалтерського обліку зобов'язань (Санкт-Петербург, 2003 р.); Солдаткіна С.О., особливості бухгалтерського обліку в умовах конвергенції РСБО та МСФЗ (Новосибірськ, 2008 р.).

Проведений аналіз тематики дисертаційних досліджень російських вчених вказує на прихильність більшості до проблем бухгалтерського обліку податкових зобов'язань. Такий стан в першу чергу обумовлений тим, що існування двох видів бухгалтерського обліку: податкового та фінансового, обумовили ряд проблем практичного характеру, які стосуються можливості взаємозв'язку податкових розрахунків системою фінансового обліку. Значна увага приділена стандартизації бухгалтерського обліку зобов'язань, що обумовлено необхідністю наближення російських стандартів бухгалтерського обліку до МСФЗ (IAS/AFRS).

Питома вага наукових досліджень за спеціальністю 08.00.12 – “Бухгалтерський облік, контроль і аналіз господарської діяльності” є найбільшою в структурі дисертацій виконаних за економічним напрямом. Дану ситуацію пов'язуємо з тим, що саме бухгалтерський облік покликаний відображати стан розрахунків підприємства з іншими суб'єктами господарювання, державними органами, працівниками. Облікова інформація про стан зобов'язань підприємства є досить важливою в процесі аналізу фінансового стану підприємства, адже від їх вартості залежать показники платоспроможності.

Одна дисертаційна робота, захищена за спеціальністю 08.00.13 – “Економіко-математичні методи”, що становить 2,1 %. В даному напрямі працював Суворов А.В., робота присвячена проблемам майнових стратегій поведінки інвесторів на ринку фінансових зобов'язань.

За юридичним напрямом дисертаційні роботи з проблем зобов'язань виконувалися в межах семи спеціальностей. Найбільша кількість дисертацій захищена за спеціальністю 12.00.03 – “Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право” – 167 робіт, що у відсотковому співвідношенні 88, 4 %. По 5 досліджень (2,6 %) виконано в межах двох спеціальностей: 12.00.01 – “Теорія та історія держави і права, історія політичних та правових вчень” (Белякова А.М., Карпов Е.И., Лядашева-Ільчева М.Н., Макарова І.В., Марей А.В.) та 12.00.04 – “Господарське право, арбітражний процес”. За спеціальністю 12.00.14 – “Адміністративне право, фінансове право, інформаційне право” захищено 7 дисертацій, що становить 3,8 % від загальної кількості. По одній дисертаційній роботі виконано в межах спеціальності 12.00.10 – “Міжнародне право” (Вертіліб Ф.О.) та на перетині спеціальностей 12.00.09 “Кримінальний процес і криміналістика” та 12.00.03 – “Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право” (Тихонов В.Н.), що у відсотковому співвідношенні до загальної кількості становить 0,5 %.

В межах юридичного напрямку розглянемо тематику досліджень в межах двох спеціальностей, які пов'язані з господарською діяльністю підприємств: 12.00.04 – “Господарське право, арбітражний процес” та 12.00.14 – “Адміністративне право, фінансове право, інформаційне право”.

В межах спеціальності 12.00.04 – “Господарське право, арбітражний процес” працювали: Зверева О.А. з проблем відповідальності підприємця за порушення договірних зобов'язань (Москва, 1997 р.); Попов А.В. з проблем правового положення банків та зобов'язань, які виникають з договорів банківського рахунку та банківського вкладу (Санкт-Петербург, 1998 р.); Свириденко О.М. з матеріально-правових та процесуальних проблем при забезпеченні кредитних зобов'язань договорами завдатку (Москва, 1997 р.); Сейнаров Б.М., з правових проблем матеріального стимулювання господарсько-договірних зобов'язань СРСР (Москва, 1989 р.); Шишкін С.М., з проблем накладання майнових санкцій за порушення зобов'язань з постачання (Москва, 1993 Р.).

За спеціальністю 12.00.14 – “Адміністративне право, фінансове право, інформаційне право” захищено дисертації наступними науковцями: Бездворних М.В.: правове регулювання інституту державних боргових зобов'язань (Петрозаводськ, 2008 р.); Бордюг І.С.: податкове зобов'язання в російському праві (Омськ, 2009 р.); Буркова А.Ю.: використання конструкцій факторингу для забезпечення виконання зобов'язань (Москва, 2004 р.); Бистревський С.В.: іпотека як спосіб забезпечення виконання кредитних зобов'язань (Москва, 2007 р.); Пахаліна Т.О.: фінансово-правові аспекти реструктуризації зобов'язань кредитної організації (Москва, 2003 р.); Поліщук І.С.: податкові зобов'язання в російській федерації (Омськ, 2008 р.); Філачева О.А.: цінні папери як форма боргових зобов'язань (Москва, 2003 р.).

Бібліометричний аналіз динаміки розвитку досліджень присвячених проблемам зобов'язань протягом 1984-2009 років в Російській Федерації вказує на зростання уваги до даної проблеми вчених як економічної так і юридичної наук. Результати аналізу представлені на рисунку 1.

За результатами проведеного дослідження можна констатувати той факт, що увага з боку вчених до проблем зобов'язань активізувалась в XXI столітті, що пов'язано з активним розвитком економічних процесів в країні та їх роллю в світовому господарстві.

Перші дисертаційні дослідження присвячені зобов'язанням були виконані за період командно-адміністративної економіки Радянського союзу в 1994 році на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук Іщенко М.Ф. (Ростов-на-Дону), Жуков А.Л. (Москва).

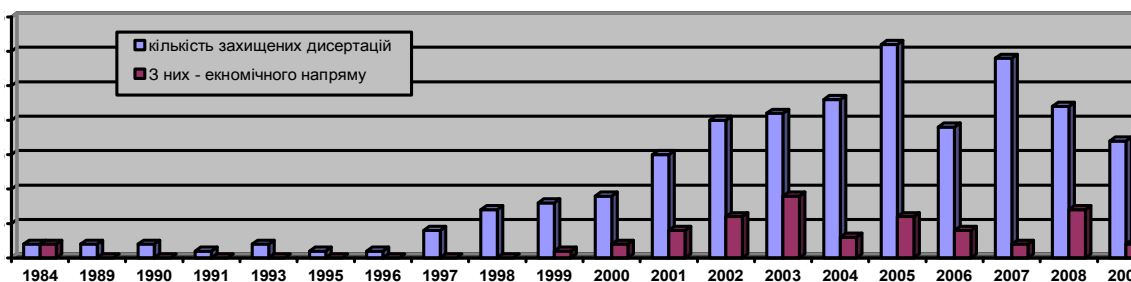

Рисунок 1. Динаміка захисту дисертаційних досліджень, присвячених проблемам зобов'язань (Російська Федерація)

За період з 1985 по 1998 роки включно, дослідження в межах економічних спеціальностей не проводилися. В даному напрямі працювали лише представники юридичної науки, за період радянською союзу (1989-1990 рр.) роки були захищені 4 дисертації юридичного спрямування. За період ринкових перетворень з 1991 по 1998 роки захищено 16 робіт представниками правової науки.

Починаючи з 1999 року активізуються наукові дослідження з проблем зобов'язань в економічній науці, проте більшість досліджень присвяченні правовим аспектам зобов'язань. В 1999 році захищено 1 дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, що становить 12,5% від загальної кількості досліджень захищених цього року, 2000 р. - 2 (22,22%), 2001 р. 4 (26,67%), 2002 р. - 6 (30%), 2003 р. - 9 (42,86%), з них 1 на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, 2004 р. - 3 (13,04), 2005 р. - 6 (19,35

%), 2006 р. - 4 (21,05%), з них 1 на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, 2007 р. - 2 (6,9%), 2008 р. - 7 (31,82%), 2009 - 2 (11,76%).

Виходячи з проведеного аналізу найбільша активність вчених економістів в 2003 році, коли захищено 8 кандидатських та 1 докторська дисертація, виконана за спеціальністю 08.00.12 – "Бухгалтерський облік, контроль і аналіз господарської діяльності" представником Санкт-петербурзької наукової бухгалтерської школи Пятювим М.Л. на тему: "Проблеми бухгалтерського обліку зобов'язань". Дана робота є єдиною виконаною в Російській Федерації за вказаною спеціальністю.

Одним з напрямів проведення бібліометричного методу дослідження є аналіз географії виконаних робіт. Результати аналізу представлені в таблиці 3.

Таблиця 3. Географія наукових досліджень з проблем зобов'язань в Російській Федерації

Місто	К-ть	Юридичні			Економічні				
		Д.ю.н.	К.ю.н.	Разом	ПВ	Д.е.н.	К.е.н.	Разом	ПВ
Абакан	1		1	1	0,53				
Алма-Ата	1		1	1	0,53				
Б. м. ¹	1		1	1	0,53				
Белгород	1				0,00		1	1	2,08
Волгоград	9		7	7	3,70		2	2	4,17
Воронеж	2				0,00		2	2	4,17
Екатеринбург	10	1	9	10	5,29				-
Іваново	1				-		1	1	2,08
Іжевск	2				-		2	2	4,17
Іркутск	3		1	1	0,53		2	2	4,17
Іошкар-Ола	2				-		2	2	4,17
Казань	9		9	9	4,76				-
Кемерово	1				0,00		1	1	2,08
Краснодар	7		7	7	3,70				-
Ленинград	1		1	1	0,53				-
Москва	109	4	88	92	48,68		17	17	35,42
Нижний Новгород	2		1	1	0,53		1	1	2,08
Новосибирск	3				-		3	3	6,25
Омск	2		2	2	1,06				-
Орел	1				0,00		1	1	2,08
Петрозаводск	1		1	1	0,53				-
Ростов-на-Дону	8		5	5	2,65		3	3	6,25
Рязань	7		7	7	3,70				-
Самара	6		5	5	2,65		1	1	2,08
Санкт-Петербург	24		18	18	9,52	1	5	6	12,50
Саратов	7		6	6	3,17	1	1	1	2,08
Ставрополь	1				0,00		1	1	2,08
Ташкент	1		1	1	0,53				-
Тверь	1		1	1	0,53				-
Тольятти	2		1	1	0,53		1	1	2,08
Томск	7		7	7	3,70				-
Тула	1		1	1	0,53				-
Тюмень	1		1	1	0,53				-
Ульяновск	2		2	2	1,06				-

¹ Б.м. – не вказане місто захисту

Даний аналіз вказує на існування найбільших наукових центрів в країні та надає можливість визначити певні наукові школи. Проте, говорить про ефективність діяльності тієї чи іншої школи або того чи іншого центру є не об'єктивним, оскільки вагомим фактором виступає галузева спрямованість області, кількість навчальних закладів. Шигун М.М. з даного приводу стверджує: "Специфіка розміщення провідних вищих навчальних закладів у центральних містах України, Росії та Республіки Білорусь зумовлює і більшу кількість захистів у цих містах" [10, С. 123].

За даними аналізу, можна виділити трійку наукових центрів в яких виконано найбільшу кількість наукових робіт присвячених проблемам зобов'язань:

- *Москва* - 109 робіт: з яких 4 на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, 88 кандидата юридичних наук та становить 48,68 % серед усіх дисертацій виконаних в країні з правових проблем зобов'язань; 17 на здобуття наукового спучення кандидата економічних наук, що становить 35,42 %.

- *Санкт-Петербург* – 24: з них 18 на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, що становить 9,52 %; 1 на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук та 5 кандидата економічних наук (12,5 %).

- *Єкатеринбург* – 10: з них 1 на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, 9 – кандидата юридичних наук та становить 5,29 %. За економічним напрямом відсутні дисертаційних дослідження.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Застосування бібліометричного методу до аналізу дисертаційних робіт виконаних російськими науковцями дозволяє зробити наступні висновки:

1. Аналіз тематики дисертаційних досліджень в рамках спеціальностей економічних та юридичних наук вказує на зростання заінтересованості науки у вирішення проблем зобов'язань в господарських відносин. Зокрема, найбільша кількість досліджень в рамках економічної науки виконано за спеціальністю "Бухгалтерський облік, контроль і аналіз господарської діяльності", в рамках правової науки за спеціальністю "Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право". Крім того, значна увага до проблем зобов'язань спостерігається у фахівців зі спеціальностей "Господарське право, арбітражний процес" та "Адміністративне право, фінансове право, інформаційне право".

2. Аналіз динаміки досліджень проблем зобов'язань вказує на особливе зростання кількості дисертаційних досліджень за останні 10 років. Така ситуація обумовлена необхідністю пошуку нових методів господарювання та нових механізмів

управління господарською діяльністю в умовах відкритого ринку та можливістю виходу на міжнародні ринки товарів, капіталу, праці.

3. Аналіз географії виконаних досліджень вказує на існування певних наукових центрів. Та дозволяє виділити трійку міст, які є лідерами в проведенні наукових досліджень з проблем зобов'язань в господарській діяльності: Москва, Єкатеринбург та Санкт-Петербург.

Список використаної літератури:

1. *Белоліпецький В.Г.* Преодоление пространства и времени как атрибут экономической глобализации / В.Г. Белоліпецький // Экономическая теория на пороге XXI века – 7: Глобальная экономика / под ред. Ю.М. Осипова, С.Н. Бабурина, В.Г. Белоліпецького, Е.С. Зотовой. – М.: Юристъ, 2003. – 992 с., - С. 60-73, С. 18.
2. *Борисова О.Б.* Научные школы в библиотековедении: наукометрический подход // http://libconfs.narod.ru/1998/1s/1s_p8.htm
3. *Вовверене О.И.* Библиометрия. Ее место в системе информационных наук // http://libconfs.narod.ru/1998/1s/1s_p10.htm
4. *Зусьман О.М.* Информационные исследования // Современное библиотечно-информационное образование: Учеб. тетради. – Вып. 2. – СПб.: СПбГАК, 1997. – С. 113-123.
5. *Коллонтай В.М.* Мировое хозяйство или глобальная экономика? / В.М. Коллонтай // Экономическая теория на пороге XXI века – 7: Глобальная экономика / под ред. Ю.М. Осипова, С.Н. Бабурина, В.Г. Белоліпецького, Е.С. Зотовой. – М.: Юристъ, 2003. – 992 с., - С. 11-20
6. *Лесков Л.В.* Апокалиптика глобализации / Л.В. Лесков // Экономическая теория на пороге XXI века – 7: Глобальная экономика / под ред. Ю.М. Осипова, С.Н. Бабурина, В.Г. Белоліпецького, Е.С. Зотовой. – М.: Юристъ, 2003. – 992 с., - С. 73-91
7. *Маршакова-Шайкевич И.В.* Сравнительный анализ вклада стран в общемировой прогресс науки / Маршакова-Шайкевич И.В. // Вопросы философии, - 1998. – № 1, С. 65-68
8. *Нестеров А.В.* Библиометрия в библиотеке: препринт / А.В.Нестеров. – Новосибирск, 1990. – С. 26.
9. *Сляднева Н.А.* Библиография в системе универсума человеческой деятельности [Текст]: опыт системно-деятельностного анализа / Н.А. Сляднева. – М., 1993. – С. 226.
10. Шигун М.М. Економічне моделювання в дисертаційних дослідженнях: бібліометричний аналіз / Марія Михайлівна Шигун // Вісник ЖДТУ/ Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2008. - № 1 (43). – 332 с., С. 115-127]
11. Wasilewski L., Kviatkowski S., kozlowski J. Science and Technology for Development. – Warsaw, 1998.

ОРЛОВ Ігор Віталійович – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету